

## Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΩΜΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΩΝ

### 1. Η Νέα Κωμωδία ως ρεπερτόριο τυποποιημένων προσώπων

**1α.** Αλκίφρων, *Επιστολαί* 4.19.6:

καὶ Αἴγυπτος καὶ Νεῖλος καὶ Πρωτέως ἀκρωτήρια καὶ αἱ Φάρια σκοπιαὶ πάντα μετέωρα νῦν ἔστι, βουλόμενα ἰδεῖν Μένανδρον καὶ ἀκοῦσαι φιλαργύρων καὶ ἐρώντων καὶ δεισιδαιμόνων καὶ ἀπίστων καὶ πατέρων καὶ υἱῶν καὶ θεραπόντων καὶ παντὸς ἐνσκηνοβατουμένου.

**1β.** Οβίδιος, *Amores* 1.15.17–18:

*dum fallax servus, durus pater, improba lena  
vivent et meretrix blanda, Menandros erit.*

**1γ.** Μανίλιος, *Αστρονομικά* 5.470–476:

*et, siquis studio scribendi mitior ibit,  
comica componet laetis spectacula ludis,  
ardentis iuvenes raptasque in amore puellas  
elusosque senes agilisque per omnia servos,  
quis in cuncta suam produxit saecula vitam  
doctior urbe sua linguae sub flore Menander,  
qui vitae ostendit vitam chartisque sacravit.*

**1δ.** Απουλήιος, *Florida* 16 (σελ. 24 Helm):

*poeta fuit hic Philemon, mediae comoediae scriptor, fabulas cum Menandro in scaenam dictavit certavitque cum eo, fortasse impar, certe aemulus. namque eum etiam vicit saepenumero; pudet dicere. repperias tamen apud ipsum multos sales, argumenta lepide implexa ac nodos lucide explicatos, personas rebus competentes, sententias vitae congruentes, ioca non infra soccum, seria non usque ad coturnum. rariae apud illum corruptelae, tuti errores, concessi amores. nec eo minus et leno periurus et amator fervidus et servulus callidus et amica illudens et uxor inhibens et mater indulgens et patruus obiurgator et sodalis opitulatur et miles proelior, sed et parasiti edaces et parentes tenaces et meretrices procaces.*

**1ε.** Ερμογένης, *Περί ιδεών* 2.3 (σελ. 323.23-324.2 Rabe):

παρά τε αὖ τῷ Μενάνδρῳ μυρία ἄν εὔροις τοιαῦτα καὶ γυναῖκας λεγούσας καὶ νεανίσκους ἐρώντας καὶ μαγεῖρους καὶ τινὰς ἄλλους. ὅλως τε διὰ τὸ ὑποπίπτειν τῷ ἠθικῷ λόγῳ πάντα τὰ τῶν τοιούτων προσώπων ἦθη, οἷον λίχνων, γεωργῶν, τῶν ὁμοίων, ταῦτα δὴ πάντα ἢ τά γε πλεῖστα αὐτῶν ὑποκεῖσθαι τῇ ἀφελείᾳ δεῖ, ἃ καὶ ἰδίως ἠθικὰ καλεῖται.

**1στ.** Συριανός, *Σχόλια στο Περί στάσεων του Ερμογένη* 1 (σελ. 22 Rabe):

(τὰ ἠθικά, οἷον γεωργοί, λίχνοι καὶ τὰ ὅμοια) φιλάργυροι, δύσκολοι. ἠθικά φησιν ὅσα ἐκ μόνου τοῦ ἠθους τὴν εὐπορίαν τῆς συστάσεως ἢ διαβολῆς παρέχει τῷ λέγοντι (...) ὅθεν καὶ Μενάνδρῳ τῷ κάλλιστα τὸν βίον ἐκμιμησαμένῳ πᾶσαι ὑποθέσεις ἐκ τῶν τοιούτων ἠθικῶν συμπληροῦνται: διόπερ καὶ Ἀριστοφάνης ὁ γραμματικὸς εὐστοχώτατα πεποίηκεν εἰς αὐτὸν ἐκεῖνο: «ὦ Μένανδρε καὶ βίε, πότερος ἄρ' ὑμῶν πότερον ἀπεμιμήσατο;».

**1ζ.** Πλάυτος, *Captivi* 54-58:

*profecto expediet fabulae huic operam dare.  
non pertractate facta est neque item ut ceterae:  
neque spurcidi insunt versus, immemorabiles;  
hic neque periurus leno est nec meretrix mala  
neque miles gloriosus.*

**1η.** Τερέντιος, *Εαυτὸν τιμωρούμενος* 35–40:

*adeste aequo animo, date potestatem mihi  
statariam agere ut liceat per silentium,  
ne semper servos currens, iratus senex,  
edax parasitus, sycophanta autem impudens,  
avarus leno adsidue agendi sint seni  
clamore summo, cum labore maximo.*

10. Τερέντιος, *Ευνούχος* 35–41:

*quod si personis isdem huic uti non licet:  
qui mage licet currentem servom scribere,  
bonas matronas facere, meretrices malas,  
parasitum edacem, gloriosum militem,  
puerum supponi, falli per servom senem,  
amare odisse suspicari? denique  
nullumst iam dictum quod non dictum sit prius.*

## 2. Ο κωμωδιογράφος και οι φιγούρες του

2α. Ρωμαϊκά αντίγραφα ελληνικού ανάγλυφου της ελληνιστικής εποχής (3ος αι. π.Χ.):



Πανεπιστήμιο Princeton, Μουσείο Καλών Τεχνών (1ος-2ος αι. μ.Χ.)



Ρώμη, Μουσείο Βατικανού (1ος αι. π.Χ.)

2β. Αττική επιτύμβια στήλη, Κεραμεικός, περ. 380–350 π.Χ.:



**3. Τα κωμικά ειδώλια της Νέας Υόρκης**  
(Metropolitan Museum of Art, 13.225.13–28, περ. 400–390 π.Χ.)



**α) Λαίμαργος Ηρακλής**



**β) Ταξιδιώτης που κλαίει**  
(Οδυσσέας;)



**γ) Δούλος με πανέρι**  
(κουβαλώντας προμήθειες;)



**δ) Δούλος με δοχείο**  
(κουβαλώντας κρασί;)



**ε) Καθισμένος ταξιδιώτης**



**στ) Δούλος καθιστός με πουγκί**  
(κλέφτης;)





ζ) Καθιστός δούλος



η) Πονηρός δούλος



θ) Δούλος καθισμένος,  
μηχανορραφώντας



ι) Κοκέτα εταίρα



ια) Ντροπαλή κοπέλα



ιβ) Νέος άνδρας (παράσιτος;)



ιγ) Γριά



ιδ) Γριά



ιε) Γριά παραμάνα με μωρό

#### 4. Κωμικά πρόσωπα και κατασκευή της πλοκής

##### 4α. Πλούταρχος, *Ηθικά* 347e:

λέγεται δὲ καὶ Μενάνδρῳ τῶν συνήθων τις εἰπεῖν « Ἐγγὺς οὖν Μένανδρε τὰ Διονύσια, καὶ σὺ τὴν κωμωδίαν οὐ πεποίηκας;» τὸν δ' ἀποκρίνασθαι. «νὴ τοὺς θεοὺς ἔγωγε πεποίηκα τὴν κωμωδίαν ὠκονόμηται γὰρ ἡ διάθεσις· δεῖ δ' αὐτῇ τὰ στιχίδια ἐπᾶσαι», ὅτι καὶ αὐτοὶ τὰ πράγματα τῶν λόγων ἀναγκαιότερα καὶ κυριώτερα νομίζουσιν.

##### 4β. Umberto Eco, *Επιμύθιο στο Ὄνομα του Ρόδου*, μετάφρ. Έ. Καλλιφατίδη, Αθήνα 1985, σελ. 25–26:

Πιστεύω ότι για ν' αφηγηθείς πρέπει πρώτ' απ' όλα να κατασκευάσεις έναν κόσμο, όσο το δυνατόν πιο εμπλουτισμένο ως τις ἔσχατες λεπτομέρειες. Αν ἔφτιαχνα ἕνα ποτάμι, δύο ὄχθες, και στην αριστερή ὄχθη τοποθετούσα ἕναν ψαρά, και αν γι' αὐτὸν τον ψαρά ὀρίζα ἕναν χαρακτήρα ευέξαπτο και ἕνα ελάχιστα καθαρό ποιητικό μητρώο, να που θα μπορούσα να αρχίσω να γράφω, μεταφράζοντας σε λέξεις αὐτὸ που δεν μπορεί παρά να συμβεῖ. Τι κάνει ἕνας ψαράς; Ψαρεύει (και να μια πλήρης αλληλουχία ἀπὸ κινήσεις σχεδόν αναπόφευκτες). Και κατόπιν τι συμβαίνει; Ἡ τα ψάρια τσιμπάνε, ἢ ὄχι. Αν τσιμπάνε, ο ψαράς τα ψαρεύει κι ἔπειτα πάει σπῖτι του ευχαριστημένος. Τέλος της ιστορίας. Αν ὁμως δεν ἔχει ψάρια, κι εφόσον εἶναι οξύθυμος, πιθανόν να εξοργιστεῖ. Ἴσως να σπάσει το καλάμι του ψαρέματος. Δεν εἶναι πολὺ, μα ἤδη εἶναι ἕνα προσχέδιο. Υπάρχει ὁμως μια ἰνδιάνικη παροιμία που λέει: «Κάθισε στην ὄχθη του ποταμοῦ και περίμενε· το πτώμα του εχθροῦ σου δεν θ' αργήσει να περάσει». Κι αν το ρεῦμα παρασύρει κάποιο πτώμα – εφόσον μια τέτοια πιθανότητα υπάρχει στον διακεimenικό χώρο του ποταμοῦ; Ἄς μην ξεχνάμε ὅτι ο ψαράς μου ἔχει βεβαρῶμένο ποιητικό μητρώο. Θα ἤθελε να διατρέξει τον κίνδυνο να βρεθεῖ μπλεγμένος; Τι θα κάνει; Θα το σκάσει, θα παραστήσει ὅτι δεν εἶδε το πτώμα; Θα του λυθοῦν τα γόνατα, αφοῦ μάλιστα το πτώμα εἶναι του ἀνθρώπου που μισούσε; Καθὼς εἶναι οξύθυμος, θα εξοργιστεῖ επειδὴ δεν μπόρεσε να πάρει ο ἴδιος την ποθητὴ εκδίκηση; Βλέπετε; Ἀρκεῖ να εμπλουτίσουμε ελάχιστα τον συγκεκριμένο κόσμο και ἤδη ἔχουμε την αρχὴ μιας ιστορίας. Πρόκειται ἀκόμη για την αρχὴ ενός ὕφους, διότι ἕνας ψαράς που ψαρεύει πρέπει να μου επιβάλλει ἕναν αφηγηματικό ρυθμὸ αργό, ρέοντα, που να ἔχει μέτρο την αναμονή, η οποία προϋποθέτει την υπομονή του, μα και τα σικριτήματα της ἀδήμονης οξύθυμίας του. Το πρόβλημα εἶναι η κατασκευή του κόσμου, οι λέξεις θα ἔρθουν ἀπὸ μόνες τους.

#### ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- M. Bieber, *The History of the Greek and Roman Theater*, Princeton 1961<sup>2</sup>.  
E. Csapo & W. J. Slater, *The Context of Ancient Drama*, Ann Arbor 1994.  
J. R. Green, *Theatre in Ancient Greek Society*, London-New York 1994.  
J. R. Green, «Theatre Production: 1987-1995», *Lustrum* 37 (1995) 7-202.  
E. W. Handley, «The Poet Inspired?», *Journal of Hellenic Studies* 93 (1973) 104-108.  
E. W. Handley, «Comedy», στο P. E. Easterling & B.M.W. Knox (επιμ.), *The Cambridge History of Classical Literature*, τόμ. I: *Greek Literature*, Cambridge 1985, 355-425.  
E. W. Handley & J. R. Green, *Images of the Greek Theatre*, London 1995.  
R. L. Hunter, *The New Comedy of Greece and Rome*, Cambridge 1985.  
I. M. Κωνσταντάκος, «Το κωμικό θέατρο ἀπὸ τον 4ο αἰώνα στην ελληνοιστική περίοδο: Εξελικτικές τάσεις και συνθήκες παραγωγής», *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολῆς του Πανεπιστημίου Αθηνών* 57 (2005-2006) 47-101.  
P. G. McC. Brown, «Masks, Names and Characters in New Comedy», *Hermes* 115 (1988) 181-202.  
A. W. Pickard-Cambridge, *The Dramatic Festivals of Athens*, επιμ. J. Gould & D. M. Lewis, Oxford 1988<sup>2</sup>.

- A. Scholl, «Nicht Aristophanes, sondern Epigenes», *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 110 (1996) 213–238.
- G. M. Sifakis, «From Mythological Parody to Political Satire: Some Stages in the Evolution of Old Comedy», *Classica et Mediaevalia* 57 (2006) 19–48.
- T. B. L. Webster, «The Poet and the Mask» στο M. J. Anderson (επιμ.), *Classical Drama and its Influence: Essays Presented to H. D. F. Kitto*, London 1965, 3–13.
- T. B. L. Webster & J. R. Green, *Monuments Illustrating Old and Middle Comedy*, London 1978<sup>3</sup>.
- T. B. L. Webster, J. R. Green & A. Seeberg, *Monuments Illustrating New Comedy*, τόμ. I-II, London 1995<sup>3</sup>.